

GroenePreek-2023 (categorie niet-theoloog)

Rianne Siebenga

Lezing: Amos 5:1-27

Amos 5:24: "Laat het recht stromen als water en gerechtigheid als een altijd voortvloeiende beek."

Een bijbelse boer over mens en natuur

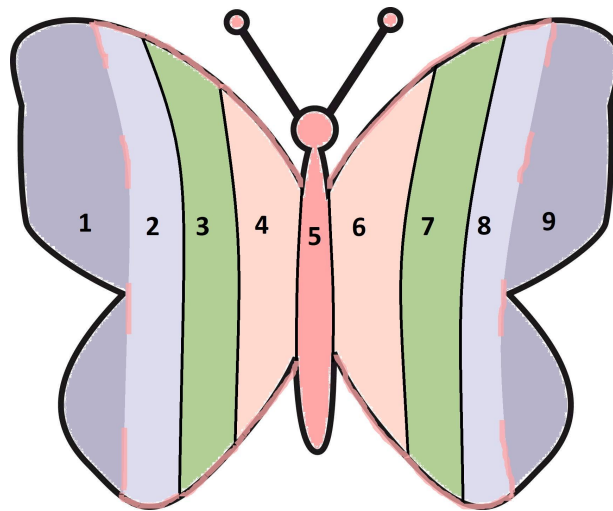
Voor het eerst sinds mensenheugenis hielden de afgelopen jaren beken op met stromen in het Limburgse Heuvelland. Het land was droog geworden. Voor Nederlanders in de polders was het idee van een tekort aan water lang onvoorstelbaar. Net zoals het voor veel mensen onvoorstelbaar leek dat er in Nederland een toeslagenschandaal zou zijn of dat de overheid de Groningers zo zou kunnen laten zitten. In beide gevallen kun je zeggen dat er sprake is van een gebrek aan duurzaamheid. Korte termijnwinst was te lang gegaan boven behoedzaam omgaan met water en geld verdienen ging boven goed omgaan met burgers. En dit zijn niet de enige problemen. Veel Nederlanders hebben het gevoel dat het op allerlei vlakken crisis is: er zijn problemen die onoplosbaar lijken. Mensen zijn de controle die ze dachten te hebben kwijt.

Voor de profeten uit de bijbel is dit een herkenbaar fenomeen. Zij wezen mensen er vaak al jaren van te voren op dat een gebrek aan duurzaamheid zou leiden tot crises. Duurzaam leven betekende voor de profeten recht doen. Een crisis zou je kunnen vergelijken met een oordeel in profetentaal. De profeten wezen echter ook altijd op een uitweg uit de problemen. Daarom kijken we vandaag naar een tekst uit de profeet Amos. Amos was een boer. Een boer die door God werd geroepen om Gods woord te verkondigen aan de mensen van zijn tijd.

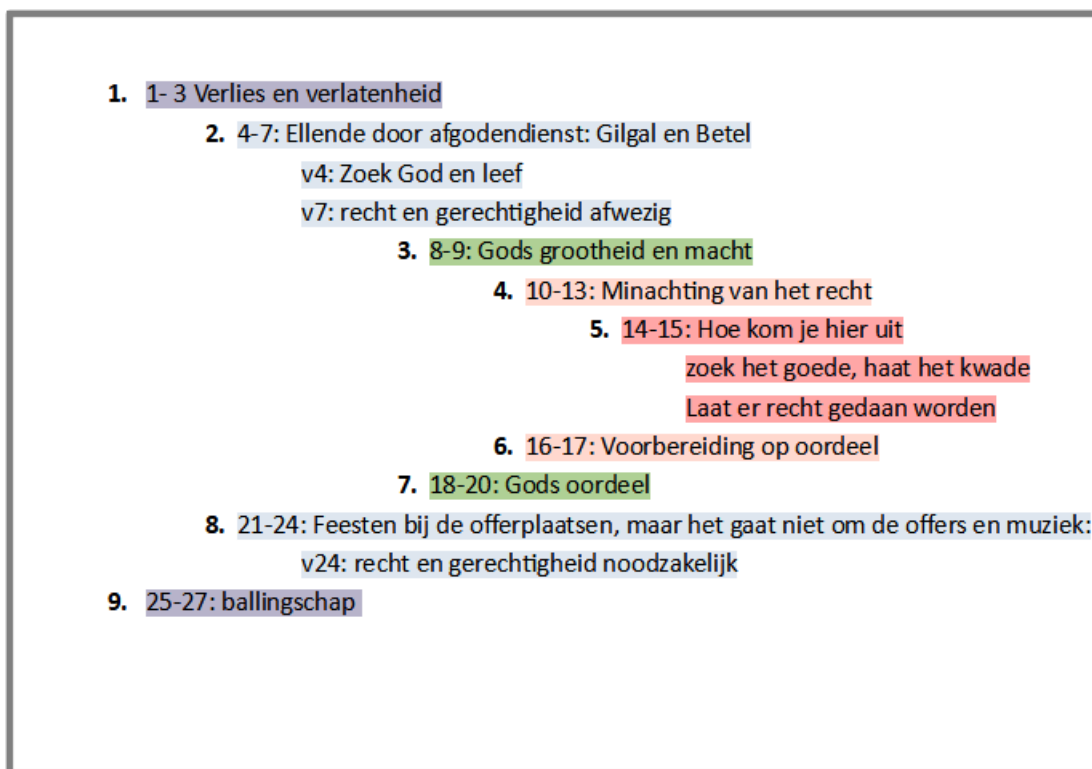
De tekst zegt dat recht stroomt als water en gerechtigheid als een altijd vloeiende beek. In het Israël van de profeet Amos was het normaal dat beken in de zomer regelmatig droogvielen en dat het water ophield met stromen. Wat God Amos hier laat zeggen is iets dat zo ongeveer onvoorstelbaar is. En toch vraagt God het: recht en gerechtigheid laten zijn als een brede rivier die traag door oneindig laagland stroomt. Het water houdt niet op met stromen. Als boer wist Amos precies hoe belangrijk water was. Zonder water is er geen leven; groeit er niets, gaat alles dood. Eigenlijk zegt God hier: Recht is leven. Zonder recht en gerechtigheid is er geen leven. Dit vers verbindt dus de essentie van het fysieke leven met die van het geestelijk leven: zonder water geen leven, zonder recht ook geen leven.

Hoofdstuk 5, waarin dit vers staat, is het middelste hoofdstuk en bevat de kern van het boek. Het vat de hoofdvragen van Amos samen: Wat hebben de Israëlieten misdaan in de ogen van God, wat is Gods oordeel en hoe kan Israël zich redden van dat oordeel?

Om vers 24 goed te kunnen begrijpen is het goed de losse verzen van hoofdstuk 5 in elkaar te laten grijpen. Het is namelijk een chiasme: een Griekse X. De tekst valt uiteen in negen delen: 8 delen die elkaar spiegelen aan beide kanten van een kern. Je kunt het zien als de patronen op de vleugels van de vlinder die elkaar spiegelen met in het midden het lijfje. Het eerste deel spiegelt het laatste, het tweede het achtste, het derde het zevende, het vierde het zesde. Deel 5 is de kern.

Figuur 1: Amos 5 in vlinderverdeling (als PPP bij preek)

Figuur 2: Chiasme van Amos 5 (als PPP bij preek).

De randen van de vleugels gaan over het eindoordeel. Aan het begin zien we de vrouw Israël die niet meer op staat. Ze is verlaten. Israël is niet meer. De echo hiervan vinden we aan het slot van hoofdstuk 5, waar Israëls ballingschap wordt aangekondigd. Ondanks dat deze verzen het begin en het einde van het hoofdstuk vormen, zijn ze niet de essentie ervan. Deze verzen over verlatenheid en ballingschap zouden niet nodig zijn als Israël luisterde naar God. Israël heeft ook nu nog een kans op vrijspraak en herstel.

Die kansen op vrijspraak en herstel omsluiten de rest van de tekst. We zullen zien dat ze ook verbonden zijn met de kern. Het begin van het tweede deel zegt: Zoek God en leef. Het einde van het achtste deel geeft het antwoord op de oproep van deel 2: Het leven komt dankzij het recht dat stroomt als water. Dan zal er geen ballingschap komen. Dan komt er geen oordeel.

In de rest van deel 2 gaat Amos in op de huidige stand van zaken. De Israëlieten moeten niet langer naar de offerplaatsen in Bethel en Gilgal gaan, gebruikt als alternatief voor de door God gesanctioneerde tempel in Jeruzalem. Bij de offerplaats in Bethel wordt aan stierenbeelden geofferd, in plaats van aan de onzichtbare God. Gilgal is belangrijk geweest in de geschiedenis van Israël. Daardoor is het een plaats geworden waar Israëlieten geloven iets van God te kunnen ontvangen. In de spiegel van deze verzen lezen we dat Gilgal en Bethel plaatsen zijn voor het ritueel. De Israëlieten geloven dat de orde van het ritueel ervoor zal zorgen dat God de orde van hun wereld in stand houdt en zal doen wat ze van Hem vragen.

Aan het eind van deel 2 zien we al een aankondiging van de tekst: de Israëlieten doen het omgekeerde van hoe God wil dat zij de orde bewaren: het recht is bitter gemaakt, en de gerechtigheid vertrapt. In deel 4 wordt duidelijk hoe de Israëlieten dat doen. Ze verafschuwen de waarheid, vertrappen de zwakken, ontvangen steekpenningen, keren zich tegen de onschuldigen en ontnemen de armen hun recht.

Tussen deel 2 en 4 staat deel 3 als een intrigerend intermezzo. In dat intermezzo benadrukt Amos wie God is: Hij is de schepper van het heelal. Hij beheerst het licht en het duister, het water en de bliksem en Hij vernietigt de sterken. De Israëlieten worden eraan herinnerd dat degene die de orde van de schepping bepaalt, ook de definities van het recht bepaalt. Dit is geen God die je kunt beïnvloeden door rituelen. Deze Schepper-God zijn de Israëlieten uit het oog verloren.

In deel 6, de spiegel van deel 4, wordt het resultaat van het gebrek aan recht zichtbaar. De mensen zullen rouwen omdat God in hun midden rondgaat. Maar hier, precies tussen het gebrek aan recht van vers 10-13 en de rouw komen we bij de kern, het lijfje van de vlinder: zoek de Heer, doe het goede, zorg dat er recht gedaan wordt. Dan zal de Heer met je zijn. De rouw hoeft niet automatisch te volgen op de slechte tijd. Als de Israëlieten God zoeken, zal Hij misschien genadig zijn.

De tekst gaat in deel 7 door alsof dat niet gebeurt. Er wordt gerouwd. De dag van het oordeel komt. God de schepper uit het derde deel zal op de dag van het oordeel het licht aan de mensen onthouden. De woorden klinken alsof we terugkeren naar het moment van de schepping toen duisternis over de aarde lag, een tijd van chaos. Zonder licht kon het leven niet beginnen. Dit oordeel brengt de dood en de chaos, niet het leven en orde.

Zo komen we terug bij de lijnen die naar de kern leiden en de kern zelf: zoek God en leef. Het leven dat God geeft wordt zichtbaar in het doen van recht en het brengen van gerechtigheid. Amos zegt dat zonder recht en zonder respect voor God de Schepper mensen het oordeel over zichzelf afroepen. Hij vertelt niet wat recht doen is. Hij vertelt ons alleen hoe een gebrek aan recht eruit ziet: geen waarheid, geen mogelijkheden voor de zwakken en de armen, oneerlijkheid.

De bijbel is constant met zichzelf in gesprek. Het is daarom goed om die gesprekken te volgen en te kijken waar de bijbel dan wel spreekt over recht. Dat is bijvoorbeeld het geval in Psalm 72, een lied over de rechtvaardige koning. Die koning ontfermt zich over de weerlozen en de armen en redt hen van onderdrukking en geweld. Daarbij schuwt hij de waarheid niet. Alleen wie erkent dat onderdrukking echt is, kan die als waarheid erkennen. Wat de koning doet is het tegenovergestelde van wat de Israëlieten deden. Deze koning is te zien als een beeld van God. Dit is hoe God recht doen ziet.

Als wij dus willen weten wat recht doen is, kunnen we kijken naar deze koning. Als wij duurzaam willen leven, gaat het over de bescherming van de zwakke, de verlossing van onderdrukking en geweld. Ook in deze psalm horen de fysieke en geestelijke wereld bij elkaar: op recht doen volgt de bloei van de fysieke wereld.

Veel van deze punten over recht doen zijn verwoord in de Duurzaamheidsdoelen van de Verenigde Naties. Zeventien doelen die zowel recht doen aan de mens als aan de natuur: geen honger, geen armoede, gelijke kansen, zorg voor leven op het land en zorg voor leven op het water. Als mensen weten we dus hoe het moet. De doelen zijn bedoeld om mensen overal ter wereld te inspireren om hier samen mee aan de slag te gaan. Ze wijzen in de richting van het samen doen.

We kunnen in ons persoonlijk leven recht proberen te doen aan onze omgeving, maar recht doen aan de hele wereld lukt ons niet in ons eentje. Als individuen kunnen we ook besluiten een keus te maken en ons in te zetten voor een bepaald doel. We kunnen dat samen met anderen doen. We zijn dan een beetje als water: 1 druppel is een druppel op een gloeiende plaat, die verdwijnt. Vele druppels samen vormen een stroom, die de omgeving verandert. Voor sommige mensen betekent dit dat ze zich inzetten voor het leven op het land, voor anderen dat ze zich inzetten voor vluchtelingen, of voor armen.

Is het werkelijk zo eenvoudig? We hebben de schepping niet in onze hand. Onze mogelijkheden om recht te doen en gerechtigheid te brengen zijn gebroken. Hoezeer we ook willen, we doen altijd ergens tekort, we missen altijd wel een keer het zicht op het recht. We handelen niet altijd duurzaam. Er ontstaan crises; een eindoordeel zoals Amos dat aankondigt lijkt soms onontkoombaar. Toch kunnen we niet de verantwoordelijkheid voor de hele aarde op ons nemen. We zouden er aan onder doorgaan. En mensen gaan er al aan onderdoor: het gevoel dat alles en iedereen op de aarde afhankelijk is van hoe wij als mensen haar behandelen verlamt en levert depressies op.

Het verhaal van Amos gaat ook niet alleen over praktisch recht doen. Het recht komt, net als het water, uiteindelijk bij God vandaan. Dit thema van water en recht keert terug bij Jezus. Hij zegt dat Hij zelf het levende water is. Zijn bron in ons houdt niet op. Als we uit zijn bron drinken, hebben we nooit meer dorst. Jezus wijst erop dat het niet alleen om fysiek water gaat, het gaat om geestelijk water. Zijn toehoorders leggen uit wat dat betekent: Jezus is de redder van de wereld. Hij is niet alleen de redder van de mensen, maar de redder van de hele aarde. Hij doet recht aan heel de schepping. We hoeven de verantwoordelijkheid voor onze eigen redding en die van de schepping niet te dragen. Als we erkennen dat Hij de redder is, zal Hij ons water zijn. Hij zal ons vullen met zijn Geest.

Jezus verbindt zo het duurzame fysieke met het duurzame geestelijke leven. Hij is het duurzame antwoord op Amos 5:24. Dat is onze hoop in een wereld die fysiek en geestelijk niet duurzaam is: Jezus is de

rechtvaardige koning die recht doet. Hij is ook de schepper die heerst over het water. Zijn recht stroomt als water en zijn gerechtigheid als een altijd vloeiende beek in ons en door ons heen, zodat wij samen met anderen het recht in de wereld kunnen laten stromen.